

LA COOPERACIÓ INTERNACIONAL FINANÇANT UNA PAU DE MONOCULTIUS I MILITARITZACIÓ A COLÒMBIA

Laia Bertrán Casanellas i Moritz Tenthoff

12/03/2009

TNI/CEPRID

www.nodo50.org/ceprid

En el següent document analitzem la cooperació internacional a Colòmbia i en específic els anomenats Laboratoris de Pau, com una proposta que busca assegurar els interessos econòmics de països europeus i empreses estrangeres. L'actual govern del president Álvaro Uribe Vélez ha impulsat, amb el recolzament de la cooperació internacional, un model de producció que beneficia els interessos del mercat global i que se sosté en el desplaçament forçat, les violacions sistemàtiques dels drets humans i la militarització de la vida civil.

1) La terra colombiana

Segons l'informe del PNUD de 2007, 17 milions de colombians i colombianes viuen en la pobresa i 6 milions estan en la indigència. Colòmbia es troba dins dels majors índexs de desigualtat del continent llatinoamericà, tot i així, té un creixement econòmic del 7% anual, un dels més alts del continent llatinoamericà.

En el conflicte armat de més de 60 anys no hi ha xifres exactes sobre el total de terra que ha sigut acumulada a través de la violència. El robatori de terres que s'ha presentat només des del 1997 per part de paramilitars, segons la Procuradoria General de la Nació, ascendeix a quasi 7 milions d'hectàrees (1). Per a realitzar aquesta desposseïció han sigut desplaçats només en els últims deu anys prop de quatre milions de persones de les seves terres. Segons Jorge Rojas, de la organització de drets humans CODHES, "aquest govern representa en bona part als apropiadors, diguin-se ramaders, latifundistes, terratinents, narcotraficants o paramilitars". (2)

L'impuls que s'ha donat en els últims deu anys al sector agro-industrial, igual que en la indústria petroliera, mineria i d'infraestructura, mostra un vincle clar entre la violència estatal, en múltiples casos a través de la seva estratègia paramilitar, i el "desenvolupament" de l'economia nacional. Els interessos econòmics no només desperten l'interès de sectors econòmics nacionals, sinó que també, internacionals. Aleshores no sorprèn veure com empreses multinacionals i governs estrangers a través de programes de cooperació internacional busquen assegurar i promoure els seus interessos.

2) La cooperació internacional a Colòmbia

La prioritat de la cooperació internacional a Colòmbia del G-24 es centra en "recolzar

política i econòmicament al Govern i a la Societat colombiana en els esforços cap al Desenvolupament, la Pau i la Reconciliació” (3). I segons el govern d'Uribe, l'Estratègia per la Cooperació Internacional de 2007 fins al 2010 va dirigida a crear un Estat Comunitari que segons el Pla Nacional de Desenvolupament té com a objectiu: Fiançar les fites de la política de defensa i seguretat democràtica, consolidar la confiança inversionista i creixement econòmic, i per últim, avançar en un programa social per reduir la pobresa i augmentar l'equitat. (4)

Amb la consigna “Sense la seguretat no creix l'economia i si no creix l'economia, no hi ha manera de finançar l'aspecte social” (5), el 40,90% dels fons de la cooperació internacional entre 2003-2004 van ser destinats a projectes productius alternatius i a programes regionals de desenvolupament i pau. En el seu intent de centralitzar la cooperació internacional l'òrgan presidencial Agència Presidencial per a l'Acció Social i la Cooperació Internacional gestiona a 24 de setembre de 2008, 1.393 projectes amb valor de 729.374.996 dòlars. (6)

La Unió Europea des de 2002 està finançant els anomenats “Laboratoris de Pau” (7) on els projectes productius en una gran part estan seguint el model agroexportador dels agrocombustibles. A la regió de Montes de María la Comissió de la Unió Europea començarà el Tercer Laboratori de Pau amb una inversió de 24.200.000 dòlars nord-americans en 54 mesos, finalitzant el 30 de juny de 2010 i coordinat amb el Centre de Coordinació d'Acció Integral (CCAI).

“El Programa de Pau del Magdalena Medio ha implementat iniciatives de desenvolupament nocives pel camperolat, comptant amb els diners de la cooperació internacional, com el projecte de palma d'oli, una iniciativa imposada a Colòmbia per poders industrials, latifundistes i narcotraficants lligats al paramilitarisme que deixa en el pla de petits productors de matèria prima i de jornalers als camperols, amb el risc de perdre les terres davant les pressions violentes dels qui promouen el cultiu o en mans dels usurers del sistema financer”. (8)

3) El negoci dels agrocombustibles

El primer president colombià que va parlar d'agrocombustibles va ser Pastrana gestionant amb el Banc Mundial un crèdit per fomentar plantacions de palma d'oli a vuit zones del país: “De les vuit zones seleccionades pel programa cinc eren de domini dels grups paramilitars: Urabá, Córdoba-Sucre, Cesar, Magdalena Medio i centre-nord del Meta. I una zona on hi havia una oberta expansió d'aquests grups (orient de Caldas-nord del Tolima-nord-occidental de Cundinamarca)” (9). Actualment el President Uribe té l'ambició de dur a Colòmbia al lloc número ú dels països llatinoamericans productors d'agrocombustibles i per aconseguir-ho es beneficia dels programes destinats a la reinserció de paramilitars, d'atenció a desplaçats i de substitució de cultius il·lícits.

En el conveni de cooperació “Etanol Caribe Colombiano”, subscrit al desembre de 2007 entre l'Alta Conselleria per la Reintegració, l'agència de cooperació nord-americana USAID i Ethanol Consortium Board S.A. “s'inclou el desenvolupament de tres plantes (processadores d'etanol) a Bolívar, Córdoba i Sucre amb una inversió de 342 milions de dòlars. El contracte permetrà la sembra de 45.000 hectàrees per produir 15.000 tones diàries de sucre” (10). “La producció d'aquestes plantes serà d'un 85% per a exportació, especialment a Europa, i el 15% pel mercat local” (11). L'expectativa a la planta de Sucre (de primera generació amb integració a segona) és convertir canya de sucre en alcohol

carburant a una velocitat de 300.000 litres diaris. Aquest consorci “ha previst la sembra de 15 mil hectàrees entre Mahates i Maria la Baja, en una franja entre el Canal del Dique i els estreps dels Montes María, entre els departaments de Bolívar i Sucre” (12). En el cas del cultiu de la canya a nivell nacional, “es compten amb 3.898.221 d'hectàrees potencialment cultivables, de les quals només se n'estan explotant 477.797 hectàrees. Aprofitant en un 100% les àrees potencials, s'aconseguiria generar 701.680 nous llocs de feina” (13).

Aquest model no és nou a la zona, “A Maria la Baja, després de la desmobilització (2005) es va imposar a la població retornada la cura de la palma africana ja sigui com a cultivadors en la seva pròpia terra o com a jornalers. Se'ls paga amb bons de 150.000 pesos, els quals han de canviar per aliments en magatzems del propietari de la plantació. Això demostra, doncs, que els processos de retorn que es presenten paral·lels a les anomenades desmobilitzacions tenen per finalitat convertir a les poblacions desplaçades en la base social del procés de negociació paramilitar” (14).

A finals de 2007 es van crear nou zones franques especials per la producció d'agrocombustibles que es dirigeixin a mercats externs. Però els beneficis que dona el Govern van més enllà, “els beneficis addicionals previstos són la reducció de la tarifa i de l'impost de renda, l'aplicació de les exempcions de l'IVA per a matèries primes i productes acabats i l'eliminació de l'impost de remeses per fomentar la inversió estrangera” (15), creant un clima d'inversió que permeti a les empreses generar els seus guanys, deixant, però, la situació laboral dels treballadors en pèssimes condicions.

4) El control de terres

Al iniciar el govern d'Álvaro Uribe Vélez, el departament de Sucre va ser decretat, juntament amb Arauca, com a “zona de rehabilitació i consolidació” per “garantir l'estabilitat institucional, restablir l'ordre constitucional, la integritat del territori nacional i la protecció de la població civil” (16) i a la pràctica, coincidint amb el trajecte de l'oleoducte Caño Limón-Coveñas. Aquest decret va ser declarat inconstitucional per la Cort Constitucional el 29 d'abril de 2003 i segons l'Alt Comissionat de les Nacions Unides (17): “Les raons (...) van ser establertes i emprades sota la inquietant i injusta presumpció de que els seus pobladors civils col·laboren amb els grups guerrillers. Davant de tan descabellada presumpció van abundar els abusos, els desbordaments i les intencionals omissions. (...) Pot afirmar-se que els grups paramilitars van aconseguir consolidacions i expansions dins d'aquestes zones, sense que per a contrarestar-les s'evidenciés un gran esforç dels cossos armats oficials”.

Tot i que la zona de rehabilitació i consolidació es va acabar l'abril de 2003 la militarització ha continuat fins la data als Montes de María. L'exemple més flagrant van ser les detencions massives que es van efectuar el 17 d'agost de 2003 als Municipis de Chalán, Colosó i Ovejas, on van ser detingudes cent cinquanta-sis persones per la Fiscalia, Policia i la Infanteria de Marina i que van ser deixades en llibertat al mes de novembre del mateix any.

Actualment, el govern departamental va començar a investigar el fenomen de la venda massiva de terres a la regió dels Montes de María (...) El que més crida l'atenció és el súbdit increment dels preus de les terres en aquesta zona en l'últim any, doncs el valor de la hectàrea ha passat del voltant de 200 mil pesos en èpoques d'enfortiment del conflicte armat a preus que oscil·len entre milió i mig i dos milions de pesos (18). Segons

declaracions d'un representant del Comitè d'Atenció de Desplaçats Roberto Hernández els compradors són gent de l'interior i segons el seu esbrinament, representen a unes cinc empreses que requereixen terres privilegiades, com les dels Montes de María, per a cultius que s'utilitzaran en producció d'agrocombustibles. (19)

Al Consell Comunal del 9 d'agost de 2008 celebrat a San Juan Nepomuceno (Bolívar), es van conèixer denúncies de persones que van advertir haver rebut pressions de tercers perquè venguessin extenses finques que van ser desocupades a l'època de la violència paramilitar i de les amenaces que reben els camperols perquè entreguin les seves parcel·les a qualsevol preu, Uribe va demanar als alcaldes, als jutges i al governador de Bolívar estar molt pendents. (...) "No podem permetre que els pobres siguin més pobres. Això s'ha d'investigar a fons i si necessiten el recolzament de les Forces Militars comptin amb això", va dir Uribe (...) (20)

5) Consolidació amb les accions cívico-militars sota el concepte de pau

El govern Colombià ha buscat formar des de 2002 una xarxa d'informants d'un milió de persones que armats amb mitjans de comunicació fan tasques d'intel·ligència per l'exèrcit i la policia. Programes com "Soldats per un Dia" i el programa de "Famílies Guardabosc" han vinculat a la vegada al voltant de 400.000 persones a tasques d'intel·ligència vinculades a la Força Pública. La població civil, però, no està col·laborant només en el tema de la informació i tasques d'intel·ligència. El programa dels soldats camperols ha buscat armar al voltant de 100.000 civils des de 2002, perquè exerceixin tasques de la força pública en la seva pròpia comunitat.

Al juliol de 2008 es va proposar que els al voltant de 180.000 vigilants privats, agrupats en la Superintendència de Vigilància i Seguretat Privada, que té Colòmbia, es vinculessin a la Força Pública i la Policia en tasques de seguretat i d'antiterrorisme. Aquesta proposta torna a la memòria l'experiència dels Convivir, grups civils armats vinculats també a la mateixa Superintendència, reconeguts per haver participat en massacres, desaparicions i assassinats.

Però l'anomenada Seguretat Democràtica encara va més enllà. No només dóna tasques militars a civils, sinó que també ha buscat involucrar als militars en tasques civils, a través de la Doctrina d'Acció Integral. "La doctrina implica no només la coordinació existent a través del Centre de Coordinació d'Acció Integral (CCAI), que integra a totes les agències de l'Estat, sinó que també definirà la participació i responsabilitat de les autoritats locals i la d'altres sectors, com el privat, a través dels gremis, i les agències de cooperació internacional". (21)

Al 2004 neix el Centre de Coordinació d'Acció Integral (CCAI), que "coordina entre diverses agències les estratègies de recuperació social del territori a les zones recuperades per la Força Pública" i és "liderat per la Presidència de la República on tenen presència permanent delegats de les Forces Militars, la Policia Nacional, els Ministeris de Protecció Social, Educació, de l'Interior i de Justícia i entitats que lideren l'aplicació de les Eines d'Equitat, així com entitats d'altres poders estatals com la Registradoria i la Fiscalia, amb la finalitat de crear un equip interinstitucional que coordina i recolza l'acció integral de l'Estat en zones prioritàries escollides per (I) la seva importància estratègica, (II) el desenvolupament d'operacions militars que requereixen com a complement la inversió social i generació d'ingressos, (III) la necessitat d'atendre una crisi humanitària i (IV) l'evidència de poca presència de l'aparell estatal a la zona. (22)

Les zones prioritàries definides pel govern Colombià on opera el CCAI, des de 2004 fins la data d'avui han estat 11 i coincideixen en la seva totalitat amb zones on existeixen processos forts de resistència civil i/o projeccions de grans plantacions de palma d'oli i canya de sucre i/o importants projeccions d'ampliació d'infraestructura per la integració al mercat internacional. Ressaltem els processos de resistència entre altres de la Comunitat de Pau de San José d'Apartadó, l'Associació de Cabildos Indígenes del Nord de Cauca, el Procés de Comunitats Negres, Associació Camperola de la Vall de Cimitarra, les comunitats de Curvaradó i Jiguaminadó, les organitzacions socials d'Arauca i les organitzacions socials de Catatumbo.

Ressaltem a la vegada els interessos econòmics, representats en les plantacions de palma d'oli a Tumaco, al Baix i Mitjà Atrato i els que estan projectats per la zona de Montes de María. Les plantacions de canya de sucre per la seva banda tenen una forta presència al Cauca.

I pel que fa a projectes d'ampliació d'infraestructura s'ha de destacar la carrera panamericana (zona del Baix Atrato), a la manera Arquimedes per a la integració fluvial (Baix i Mitjà Atrato), el port internacional de Buenaventura, el port internacional de Turbo, l'oleoducte de Caño Limón – Coveñas (Montes de María, Arauca), el canal sec interoceànic al Putumayo i Tumaco. A Sucre es va començar sota el lideratge del Centre de Fusió Integral de Montes de María l'1 de juliol de 2008 la construcció de la carretera Transversal de Montes de María. El director del Centre, el Coronel Colón Torres, amb la mà d'obra de soldats pertanyents al Batalló d'Enginyers Militars Vergara i Velasco projecta acabar la carretera de 38 quilòmetres entre Carmen de Bolívar i el corregiment de Chinulito del municipi de San Onofre entre 2 a 3 anys.

6) Conclusions

La convocatòria pel III Laboratori de Pau es va acabar al setembre i encara no es coneixen els resultats, però tot apunta a que els milions d'euros de la cooperació europea estaran finançant a Sucre una proposta agroindustrial a terres que van ser usurpades dels petits camperols a través d'una estratègia de terror en benefici de governs i empreses europees.

Notes

1 "Projecte Control Preventiu i Seguiment a les Polítiques Públiques en matèria de Reinserció i Desmobilització". Pàg. 254 vol. 1. Procuradoria General de la Nació 2006. Colòmbia.

2 "Govern Colombià condemna a desplaçats per la guerra a ser peons de finca" Institut Popular de Capacitació, 12/02/2008. Colòmbia.

3 "La Cooperació Internacional i el G-24" Ambaixador Martín Balza Balza (President G-24) V Encontre del Sistema Nacional de Cooperació Internacional, 2 i 13 de Juliol 2007. Colòmbia.

4 "Estratègia Cooperació Internacional 2007-2010" Direcció de Cooperació Internacional de l'Agència Presidencial per a l'Acció Social i la Cooperació Internacional, novembre

2007. Colòmbia.

5 Discurs del President Álvaro Uribe a la reinauguració de la línia fèrria entre La Tebaida i Buenaventura. 14/08/2004. Colòmbia.

6 "Estratègia Cooperació Internacional 2007-2010" Direcció de Cooperació Internacional de l'Agència Presidencial per l'Acció Social i la Cooperació Internacional, novembre 2007. Colòmbia.

7 Els Laboratoris de Pau des de 2002 són finançats per la Unió Europea a Santander, César, Bolívar, Antioquia, Nord Santander, Nariño, Cauca, Meta, Sucre i Bolívar amb finalització al 2010.

8 "El Pdpmm segons l'Associació Camperola de la Vall del Riu Cimitarra" Associació Camperola de la Vall del Riu Cimitarra. Puerto Matilde, Zona de Reserva Camperola, 24/04/2005. Colòmbia.

9 "Biocombustible i relacions de dominació" Héctor Hernán Mondragón Báez, 27/02/2007. Colòmbia.

10 "Es firma contracte en el que treballaran 1.500 persones en procés de reintegració" Secretaria de Premsa de la Presidència 18/12/2007. Colòmbia.

11 "Els agrocombustibles en boga: El cas de l'etanol a Colòmbia" Paula Álvarez Roa, 02/04/2008. Colòmbia.

12 "Els agrocombustibles en boga: El cas de l'etanol a Colòmbia" Paula Álvarez Roa, 02/04/2008. Colòmbia.

13 "Informe Gestió: Audiència Pública de Rendició de Comptes 2007-2008" Ministeri d'Agricultura i Desenvolupament Rural. 2007. Colòmbia.

14 Discurs Iván Cepeda a l'Audiència per la Veritat de la Comissió de DDHH del Senat de la República i el MOVICE a San Onofre (Sucre) el 27/11/2007. Colòmbia.

15 "Febre d'Etanol" www.dinero.com 07 de juliol de 2006
http://www.dinero.com/wf_InfoArticulo.aspx?idArt=26325

16 Decret 2002 de 2002 Ministeri de l'Interior de Colòmbia.

17 El Govern Nacional va designar com a Cap Militar de la zona de rehabilitació i consolidació al Capità de Nau Luis Alejandro Parra Riveros, Comandant de la 1a Brigada d'Infanteria de Marina, qui segons el procés 09-55910, avançant per part del despatx del Procurador General de la Nació, en relació a la massacre de Chengue, en companyia d'un altre oficial de la Infanteria de Marina, va obstruir la investigació, impedit l'accés dels investigadors de la Procuradoria a les proves, registres i documents.

18 "Governació preocupada per venta massiva de terres als Montes de María" Publicacions de la Governació de Bolívar, 23/05/2008. Colòmbia.

19 "Venta massiva de terres als Montes de María denuncien portaveus de desplaçats" El Tiempo, 02/06/2008. Colòmbia.

20 “Montes de María, en la mira del President Álvaro Uribe” El Universal, 10/08/2008, Colòmbia.

21 “Estratègia d'enfortiment de la democràcia i el desenvolupament social”, Departament Nacional de Planificació, febrer 2007. Colòmbia.

22 “Contracte Especial 048 per a la realització d'un taller negociació i us del conflicte a la zona d'Ocaña (Santander)”. Acció Social 16/11/2006, Colòmbia.